

Les inundacions a l'Empordà

Anna Pou

Carretera tallada a Peralada (maig 1991). Riu Llobregat. S'estava construint el pont nou sobre el riu Llobregat; avui dia ja acabat.

Tres trets fonamentals: la muntanya, la plana i el litoral donen caràcter a la geografia física del que coneixem com la comarca de l'Empordà. Una plana que ha merescut l'apel·latiu de riallera, però que a la tardor pot tornar-se ploranera per causa de les inundacions.

Els dos protagonistes de la xarxa fluvial de l'Empordà són el Fluvià i la Muga. Ambdós rius segueixen una trajectòria orientada a llevant, per la direcció que fixa la plana i les unitats estructurals que la delimiten.

La Muga, de gènere femení i de caràcter absolutament empordanès (el seu nom vol dir frontera), té una longitud de 65 km i el seu cabal és regulat per l'embassament de Boadella. Rep les aigües de l'Arnera, del Llobregat, del Manol i la Mugueta, entre altres afluents. Neix a 1.190 m, per damunt del terme d'Albanyà, al coll del pla de la Muga i mor a la urbanització d'Empuriabrava dins el terme de Castelló d'Empúries. Esteve Ripoll, antic alcalde de Castelló d'Empúries, ha definit la Muga com «riu estrafolari, marrà de reaccions sorprenents i poc donat al sentimentalisme. Estalviador, a voltes, fins a deixar-nos amb la gola seca i devastador arreu, quan desfermat, decideix de trencar les aigües i parir-ne una de grossa».

El Fluvià, en canvi, té el seu naixement a la Garrotxa, a les cingleres del Collsacabra, i desemboca a la platja de Sant Pere Pescador (Alt Empordà), després de recórrer 91 quilòmetres. Arriba a l'Empordà vorejant diferents termes municipals tals com Navata i Pontós i entra plenament a la comarca pel de Bàscara.

Una de les mancances del Fluvià és un embassament que reguli les seves aportacions superficials. Des de fa molts anys, han existit intents d'endegar el projecte de construcció d'una presa a Esponellà, que hauria de tenir una capacitat de 68 hm³ i una regulació aproximada de 168 hm³/any, i que permetria millorar i augmentar l'àrea de regadiu a unes 16.000 ha. La presa d'Esponellà es diu que seria molt important, també, per prevenir les inundacions, en el tram baix del riu.

Visions de l'Empordà

Als anys quaranta, els empordanesos anhelaven que l'Empordà esdevingués un jardí, però, desgraciadament, en

aquells moments la situació era molt diferent. L'agricultura era molt rudimentària, amb un país de blat, blat de moro i farratges, conreus que produeix qualsevol nació poc desenvolupada (segons els pagesos d'aquella època) i de terres pobres i poc productives, tot i que a les planes la terra és de primera categoria. Segons la gent d'aquells anys, era gairebé impossible desenvolupar quelcom seriós en una comarca periòdicament devastada pels seus rius.

Així, canalitzar els dos grans cursos fluvials de la comarca: la Muga i el Fluvià, i aprofitar les seves aigües, evitant que anualment fossin la causa de grans catàstrofes, es convertí en l'objectiu de les obres que es trobaven en curs durant aquells anys.

La disminució del pendent, l'estrangulament, l'aprofitament agrícola del llit i l'elevació constant d'aquest darrer expliquen les dificultats que té el riu per sortir cap al mar i, en conseqüència, les inundacions, sobretot, aigües avall. Els pagesos construeixen motes transversals per a la protecció dels seus conreus. En cas de crescuda, però, les motes no eren de gaire utilitat.

Tant la canalització de la Muga i l'embassament de Boadella, com l'embassament de Crespià, al Fluvià, representaven projectes de gran volum. Als anys quaranta es creia que amb aquestes obres les inundacions passarien a la història. Actualment, veiem que no és així.

L'embassament de Boadella semblava ser de construcció més fàcil que el de Crespià, i va permetre el regadiu de camps des de Pont de Molins fins a Roses. L'obra va modificar l'economia de la comarca i el seu paisatge. El pantà rega i nega els seus camps. Quan hi ha gran volum d'aigua embassada, pot arribar a representar un perill aigües avall, ja que es fa necessària l'obertura de comportes per mantenir la seguretat de la presa. Si aquesta no es fa amb la deguda prudència, l'aigua desembassada pot negar tot el que se li posa per davant.

Boadella, l'embassament que es va fer per casualitat?

Cap als anys vint del nostre segle, hi havia dos projectes d'embassaments a l'Empordà: un a la Muga i l'altre al riu Fluvià. Totes dues obres eren pensades

Pont nou sobre el riu Llobregat (Peralada) acabat el 10 de novembre de 1991.

per aminorar els efectes de les avingudes. En un principi, el més adient dels dos embassaments era el que s'havia de construir al riu Fluvià, a Crespià.

Tanmateix, una visita sorpresa del general Franco a Catalunya va ser decisiva per a la construcció de l'embassament de Boadella. En un consell de ministres que es va celebrar poc després de la seva estada al Principat, l'antic cap d'estat va demanar que li fessin arribar assumptes que afectessin l'esmentada regió. Casualment el projecte de Boadella va caure en mans de Franco i es va aprovar. En un principi, la construcció del pantà havia estat arxivada com d'irrealitzable. En canvi, el projecte de Crespià no va tenir llum verda.

La construcció de l'embassament de Boadella, havia de reportar grans beneficis a l'agricultura empordanesa i donar més vitalitat a la indústria figuerenca, tan mancada d'una base primordial com era l'energia elèctrica. Així mateix, havia de garantir el proveïment d'aigua a moltes poblacions.

L'emplaçament de l'embassament es troba a la capçalera del riu Muga, en la confluència amb la riera de Maçanet de Cabrenys i entre els termes municipals de Darnius, Boadella i Sant Llorenç de la Muga.

L'embassament té una conca d'alimentació de 182 km², una mitjana anual d'aportació de 79 hm³ i la seva capacitat és de 62 hm³. Va estar projectat,

en un principi, per contenir les avingudes de la part alta de la conca, aminorant les inundacions de la zona baixa, i millorant el poc regadiu existent amb 8.250 ha. addicionals, que en aquells moments eren de secà. El pressupost inicial del projecte era de 35 milions de pessetes, però el cost final de l'embassament va arribar als 370 milions.

Quan la tramuntana no és la protagonista

No és solament la tramuntana que amb la seva fúria s'abat sobre la comarca de l'Empordà. De vegades l'estabilitat queda trencada per les llevantades, que porten abundants pluges durant dies seguits.

El desbordament dels rius en algunes zones baixes de la comarca i la gran quantitat d'aigua caiguda fan que grans extensions de terres ofereixin l'aspecte d'un llac gegant. Nombroses hectàrees de terreny conreable es troben totalment negades després dels aiguats. Les carreteres, sovint amb trams intransitables, tenen forma de passarel·les que llisquen sobre les aigües. Els camins i les vies de comunicació queden convertits en rierols, que poc es diferencien dels veritables.

Tal com diu la dita, «no plou mai a gust de tothom». La pluja de la tardor, que sovint nega l'Empordà, té diverses conseqüències segons l'àrea geogràfica que quedi afectada. Així, és beneficiosa a les parts altes, on els nuclis que hi per-

Passallís-gual (Cabanes). Riu Llobregat. Per constatar el perill que representa per als vehicles, quan el riu creix.

tanyen tenen assegurat el cabal necessari d'aigua durant l'estiu. També té efectes positius per al desenvolupament de la vegetació.

A la part baixa, en canvi, si la massa d'aigua entollada no s'evapora ràpidament pot arribar a descompondre els sembrats i el pagès pot perdre la seva collita o bé veure disminuït el seu rendiment.

Les mugades

Els empordanesos anomenen «mugades» les crescudes històriques del riu Muga. També s'hauria de parlar de les «llobregatades», ja que de vegades el principal afluent de la Muga, el Llobregat, pot arribar a ser més devastador, perquè el seu cabal no és regulat. Els desastres que ocasionen, ja no es compten en milers, sinó en milions de pessetes i afecten molt els sectors econòmics, essent l'agricultura el més perjudicat. Per sort, els aiguats no s'han cobrat generalment vides humanes, però sí que tenen a les poblacions en estat d'alerta gairebé permanent, sobretot les que són localitzades a la vora del riu o dels seus afluents. Pel terme municipal de Peralada hi passen quatre rius, Cabanes es troba en un sot envoltat per dos rius, etc. Els seus habitants han hagut d'adaptar-se al risc.

Fer una relació de totes les «mugades» seria molt extens; per tant només

es destacaran les més importants de les darreres dècades:

Les fortes pluges caigudes durant el mes d'octubre de 1965 van motivar que tornessin a brollar alguns manantials que havien estat perduts durant molts anys. Les aigües de la Muga van sortir del seu llit i van inundar una extensió superior als 30 km². Extenses superfícies de terres fèrtils restaren destruïdes, cosa que impossibilità el seu conreu. La Muga es va trencar per diferents llocs alhora, obrint forats que oscil·laven entre 10 i 130 m de longitud i arrasant collites i camps. L'embassament de Boadella, encara no estava del tot acabat i va registrar una entrada de 1.100 m³/seg. d'aigua amb una alçada de 22 m. En total, l'aiguat ocasionà 200 milions de pessetes en pèrdues a Castelló d'Empúries i més de 70 a Peralada.

Els dies 9 i 20 de setembre de 1971 caigueren 445 l/m² en nou hores a Figueres. Un autocar amb 22 passatgers va quedar bloquejat a la N-II a l'alçada de la betzineria del «Rallye». L'aigua entrava a l'interior del vehicle i van haver de desallotjar els passatgers. En algun punt de la ciutat, l'aigua va arribar als 1,80 m d'alçada. L'aigua inundà baixos i causà nombroses destrosses als comerços de la ciutat. La part baixa de Figueres (la Marca) va ser la zona més afectada. La ciutat va quedar incomunicada durant unes hores, amb els carrers

intransitables. Els greus danys i perjudicis originats per la inundació de Figueres i part de la comarca van motivar les visites de dos ministres i dels prínceps (actuals reis) d'Espanya, que van recórrer casa per casa el barri de la Marca.

Al final del mes d'octubre de 1986, la situació més conflictiva es va produir a la Jonquera, on es va desbordar el riu Llobregat al seu pas per l'interior del nucli urbà. Els danys es valoraren en dos-cents milions de pessetes.

La vila de la Jonquera, al llarg del riu Llobregat, encaixonat dins una estreta vall, es troba molt exposada a les crescudes del riu. Segons els més grans, des de l'any 1913 (aiguat de Sant Miquel) no s'havia vist una cosa semblant, amb el carrer Major convertit en «navegable». Es va cursar la declaració de zona catastròfica perquè aquest any el municipi es va veure afectat per foc, neu i aigua. La principal causa d'aquestes inundacions s'atribueix als incendis de l'estiu anterior. Sense la protecció de la vegetació, la pluja va fer baixar tones de terra, obstruint el pas de l'aigua, i obligant aquesta a buscar un nou camí. El mateix cas va passar a Cadaqués. Amb la desaparició dels matolls i arbres de la serra del Pení, les pluges provocaren que la brossa del bosc es canalitzés cap a la vall i arribés a la riera. La valoració total dels danys a nivell comarcal puja a uns 300 milions de pessetes.

A altres indrets de la comarca, els augments de nivell dels rius Llobregat i Orlina provocaren la destrucció d'uns 150 m de canal de rec i la inundació dels camps.

Peralada, Capmany, Biure, Masarac, Vilarnadal i Cabanes, Agullana i la Jonquera demanaren la canalització del Llobregat amb urgència. Els ajuntaments consideraren que mai el pressupost de les obres no es podria comparar amb els costos que produeixen les repetides inundacions, que suposen un greu problema per a l'agricultura i la ramaderia de la comarca.

Els ponts sobre el Llobregat (Peralada) i el Fluvià (Torroella de Fluvià)

A diverses poblacions com ara Cabanes, Peralada, Torroella de Fluvià, i altres, era molt comú, fa cosa de poc temps, de veure-hi els típics passallisos-

guals que esdevenien un perill quan l'aigua del riu baixava ràpidament i passava per sobre.

Moltes de les poblacions afectades amb aquests tipus de problema, han demanat insistentment la construcció d'un pont, que evités el tall de les carreteres i l'aïllament, davant les crescudes dels rius.

Dos casos prou simbòlics són els ponts de Peralada i el de Torroella de Fluvià. Van haver de passar anys, panys i aiguats, abans no es portessin a terme tals construccions. Fins i tot, el fet que cada tardor es negués el passallís ja formava part de la tradició popular. Les autoritats tenien en compte el cost que representava fer-hi un pont, però no consideraven que massa vegades, el cost dels desperfectes dels aiguats era molt superior.

El cobriment de la riera de Galligants a Figueres

A l'octubre del 1962, va desbordarse la riera de Galligants. Una de les àrees més afectades va ser Figueres, sobretot el barri de la Marca, a la mateixa ciutat (que comprenia zones de l'actual barri i de l'Eixample i de l'Aigüeta), on en qüestió de poca estona van veure envaïts els habitatges i les hortes per un extraordinari cabal d'aigua. Es van recollir 133 l/m² en un dia i en l'espai d'una hora del mateix dia, 70 l/m².

La riera de Galligants, que travessa Figueres, generalment és de cabal escàs. El 1962, el llit restava cobert en algunes parts de la ciutat, però no al barri de la Marca. Aquesta riera recull les aigües que provenen de les Garrigues de Llers, i en moments de molta pluja porta un gran cabal, que surt amb molta pressió als afores de la ciutat. De fet, la riera es converteix en col·lectora general d'aigües de Figueres.

La riera s'ha desbordat moltes vegades, produint notables danys. A l'aiguat del 1940, els seus efectes destructors van afectar totes les hortes de la Marca. Aleshores els danys quasi es van limitar a les hortes, ja que era escassa l'edificació. El 1962, ja s'hi havien aixecat un bon nombre d'habitatges i en no trobar-se degudament canalitzada la riera, els efectes destructors de les riudes també van augmentar. Gran part del curs de la riera circulava entre murs de terra que,

Cementiri de Sant Llorenç de la Muga. Crescoda de la Muga del 26-09-1992. Els efectes devastadors del riu van «rebotar» el cementiri.

a la més petita pressió de l'aigua, eren rebentats obrint forats per on es desviaven les aigües cap a les hortes i habitatges. Durant l'aiguat, els carrers de Figueres semblaven veritables rius, portant les aigües que venien, sobretot, de la part alta, a més de terra i rocam. Molts carrers van quedar impracticables. Al de la Marca, en alguns punts, l'aigua va arribar fins a uns dos metres d'alçada, per la qual cosa els veïns afectats dels baixos de les cases van buscar refugi en la part alta dels habitatges. Els habitatges que només tenien una planta van patir seriosos problemes. Tots els veïns van poder ser rescatats i no es va registrar cap desgràcia personal. Quan va baixar el cabal de la riera, es va comprovar que havien mort gran quantitat d'animals domèstics, concretament uns 2.000 caps. El nombre d'habitatges afectats fou de quaranta. La zona hortícola negada corresponia a horts en plena producció, els seus productes servien per abastir el mercat de la ciutat. Molts horts van desaparèixer arrossegats per les aigües. Curiosament, la Guàrdia Civil va acudir-hi amb l'uniforme de gala, ja que aquell dia celebraven la festivitat de la seva patrona.

La zona més afectada pel desbordament de les aigües va ser la Marca, però també va afectar el Rallye, la N-II i la via del tren.

Es va haver d'esperar fins al 1969 per tal que es comencés a cobrir la riera.

Quan l'embassament suposa un risc

La població de Cabanes, a l'Alt Empordà, no podrà oblidar els anys 1987 i 1989. L'embassament de Boadella representa un element de seguretat davant les inundacions, per la seva capacitat de contenir l'aigua de les pluges i regular el cabal del riu. De vegades, però, aquesta seguretat es veu qüestionada, sobretot quan es deixa emplenar massa el pantà, i s'ha d'evacuar amb una ràpida obertura de comportes. Els perjudicats són els pobles aigües avall de l'embassament.

El 1987 l'obertura de comportes provocà inundacions. Els danys van ser milionaris a diverses poblacions de la comarca. El volum d'aigua que baixava va trencar les canonades que abasteixen Figueres, i va deixar tres dies sense aigua potable la ciutat. Moltes poblacions van quedar incomunicades. A Cabanes, l'aigua va arribar dues hores després de l'obertura de comportes. Els seus habitants van prendre mesures tapiant les portes amb rajols o fems, tal com feien els seus avantpassats.

El 1989, moltes poblacions es queixaren que no van ser avisats de l'obertura de comportes. En cinc minuts, l'aigua va arribar en forma d'avinguda ràpida, provocant grans estralls. Tot i el paper, sens dubte positiu, que té l'embassament en la contenció d'avingudes, a l'Empordà calen altres mesures de regulació del risc.

Anna Pou és geògrafa.